

Toponímia urbana de la Ciutat de Mallorca (segona meitat del segle XV)

MARIA BARCELÓ CRESPI

S'ha dit que els carrers són l'ànima i el reflex de la manera de sentir d'una vila o d'una ciutat. Almenys a l'època medieval, presentaven com a aspecte essencial ser l'element bàsic del paisatge urbà i al mateix temps marc de vida.¹

Per a la Ciutat de Mallorca baixmedieval no obren relacions de noms de carrers o de places, a manera de repertori, com sí obren les d'illetes. Coneixem els noms de carrers i places per documentació sovint indirecta i quasi sempre diversa i dispersa. Malgrat això, en un intent d'arreglar una dada d'ací i una altra d'allà, es pot aconseguir una nòmina bastant completa del conjunt dels noms urbans.

1. El llibre del *Censal* de 1480-82

Una font documental que aporta molts topònims és, per exemple, la relació de censataris obligats a pagar un censal al Reial Patrimoni el qual gravava sobre diferents béns urbans, sobretot cases, però també forns, botigues, corrals, obradors, etc. No es tracta d'una relació exhaustiva però sí bastant completa.

De la mateixa manera s'hi mencionen béns rurals com són els horts, vinyes, molins així com censos o empriu a la utilització d'un canó d'aigua entre altres coses. Ací només ens referirem a la toponímia urbana. Es tracta del *Censal de dinés, pebra, cera, capons, galines e conills, forment e altres coses de la Ciutat e son terma del senyor Rey axí lo censal entich com lo censal trobat capbrevant admortitzacions perpetuals com de novells stabliments dels quals és levador en Pere Valls. 1480-1482*.²

A l'hora d'indicar el lloc on es trobava la propietat gravada es recorria al nom del carrer encara que també hi havia altres maneres de reconèixer la situació tot i que no fossin del tot precises. Per això, la nòmina dels noms de carrers era més aviat reduïda. Hi havia molts més carrers que els noms que poden aparèixer a la documentació.

Hem constatat que per identificar la ubicació d'un immoble, sobretot una casa, en el context urbà no sempre s'indicava mitjançant el nom del carrer o plaça on es trobava. Amb freqüència, s'expressava per la relació a algun edifici o indret pròxims, potser més coneguts, que servia com un punt de referència imprescindible. Ara bé, totes les possibles variants constitueixen un interessant aplec de toponímia urbana.³

Aquest conjunt, provinent del llibre esmentat, es pot classificar de la següent manera per:

---

¹ Vegi's Jean Pierre LEGUAY: *La rue au Moyen Age*, Rennes, 1984.

² ARM, RP 1.681.

³ Encara que alguns noms s'han mantingut fins a l'actualitat o s'han recobrat en temps recents, no sempre resulta fàcil identificar els topònims del segle XV amb noms posteriors. En aquest sentit és d'obligada consulta l'obra de Zaforteza Musoles malgrat per a molts de casos no es remonti més enllà del segle XVI. Diego ZAFORTEZA MUSOLES: *La Ciudad de Mallorca. Ensayo histórico-toponímico*, 5 volums, Palma, 1987-89.

1.1. Forma directa:

1.1.1. Carrers.

Generalment, prenia el nom d'alguna institució, gremi, edifici important o personatge destacat ja fos pel seu càrrec, poder econòmic o influència social.

Els noms directes enregistrats en aquest llibre són:

- carrer d'en Bartomeu Fuster
- carrer d'en Bisanya
- carrer d'en Burguet
- carrer d'en Cameró
- carrer d'en Laber
- carrer d'en Martí Pons
- carrer d'en Piris
- carrer d'en Ponç Feliu
- carrer d'en Sagrera, prop del mur
- carrer d'en Salvador Ferrer
- carrer d'en Sureda
- carrer d'en Vinyals *qui és entre lo camí de Berber e lo camí d'Inca*
- carrer de Barberà
- carrer de Bonaire
- carrer de l'Adoberia vella
- carrer de l'Argenteria

- carrer de la Calatrava
- carrer de la Fusteria
- carrer de la Gerreria

- carrer de la Mar, que va al moll
- carrer de la Mar, fora el portal d'en Segarra vers la Riera
- carrer de la Morera
- carrer de la Torre de l'Amor
- carrer de les Filoses
- carrer de les Torretes, davant l'escala de Sant Domingo
- carrer de mestre Fiol
- carrer de micer Tomàs Armadans
- carrer de mossèn Pere Descatlar
- carrer de n'Adarró

- carrer de n'Origo Albergat (?)
- carrer de na Salada
- carrer de Pere Ses Mates

- carrer de Sant Antoni

- carrer de Sant Antoni de Pàdua

- carrer de Sant Bartomeu
- carrer de Sant Francesc
- carrer de Sant Jaume
- carrer de Sant Jordi
- carrer de Sant Miquel
- carrer de Santa Clara
- carrer de Santa Fe
- carrer de Tortosa
- carrer del Bordell
- carrer del Cuiram
- carrer del Forat
- carrer del Guix

- carrer del Molí de Vent
- carrer del Palmer
- carrer del Sant Esperit
- carrer del Senyal del Peix *eixint en el Socorrador*
- carrer del Sepulcre
- carrer del Sitjar
- carrer del Socorrador, prop l'església de Sant Antoni
- carrer del Vi
- carrer dels Angels

- carrer dels Caragols
- carrer dels Hostals de Sòller
- carrer dels Oms
- carrer dels Pellissers

- carrer dels Pintors
- carrer dels Sabaters
- carrer dels Saragossins
- carrer Major, en la partida de Barcelona, *partint de la costa de Sant Miquel anant als Homs*
- carrer Nou
- costa d'en Brossa
- costa de la Monedaria, prop el forn Cremat
- costa de n'Adarró, a la costa del castell de l'Almudaina
- costa del Forn Cremat

1.1.2. Carrerons:

- carreró contigu amb la murada de la Ciutat prop de la Porta Pintada
- carreró de na Pastenaga
- carreró del costat de la murada davant el Socorrador

- carreró prop de la murada *que mira al molí del vent*
- carreró prop del Bordell
- carreró que afronta amb la barbacana del mur de la Ciutat

- carreró del Sepulcre a la conquesta
- carreró dels Saragossins

- carreró que no passa
- carreró vers la Calatrava al cap baix de la murada

1.1.3. Travesses:

- travessa prop l'hostal del peix
- travessa que ix al bany d'en Granada
- travessa que va a la Mercè

- travessa que va al molí de vent
- travessa que va de Sant Antoni a la Mercè

1.1.4. Places:

- plaça contígua al llevador de la Porta Pintada
- plaça de la Ciutat
- plaça de les Cols, al costat de l'església de Santa Eulàlia
- plaça de Sant Antoni de Pàdua, que va al Socorrador
- plaça de Santa Eulàlia

- plaça del Pa
- plaça dels Negrins
- placeta davant el palau del Bisbe contígua a un verger
- placeta davant el portal de la carnisseria d'avall

1.2. Forma indirecta:

1.2.1. Prop d'algun edifici o indret prou conegut.

- prop de l'Almudaina
- prop de l'escrivania d'en Pere Clara
- prop de la partida de Barcelona
- prop de la plaça de Santa Creu
- prop de la Portella
- prop de la Quartera
- prop de les Torres
- prop de Sant Bartomeu
- prop de Sant Nicolau
- prop de Santa Creu
- prop de Santa Fe
- prop del carrer de Sant Antoni de Pàdua, en la illa d'en Castanya
- prop del monestir de Santa Magdalena
- prop del mur
- prop del pes de la Farina
- prop del portal d'en Segarra
- prop del portal de Santa Catalina
- prop del Sepulcre
- prop del Sitjar
- prop el forn Cremat
- prop el monestir de la Terça Regla

- prop el monestir del Carme
- prop el pes de la Palla
- prop el poador de na Xona
- prop el Senyal del Peix
- prop el Socorrador
- prop l'església del Carme
- prop l'església del Sant Esperit
- prop la capella de Sant Feliu
- prop la carnisseria d'amunt
- prop la cort del Consolat
- prop la font del Sepulcre
- prop la llotja de Sant Feliu
- prop la llotja dels genovesos
- prop la Monedaria
- prop la Monedaria vella
- prop la *payeria*
- prop la porta Pintada
- prop la volta d'en Valero
- prop Sant Jaume
- prop Sant Miquel
- prop Sant Miquel, en l'illa d'en Duran

1.2.2. En un indret concret de la Ciutat, de vegades coincidint amb un barri.

- a l'Escudelleria
- a la Botaria
- a la costa de la Monedaria, prop lo forn Cremat

- a la volta d'en Valero, en el carrer de la Mar
- a la volta del Mercadal
- a les Torretes, davant l'escala de Sant Domingo

- a la costa de mossèn Adarró
- a la costa del forn Cremat
- a la costa dels sabaters
- a la Gerreria
- a la Monedaria
- a la partida de Barcelona
- a la *Payeria*
- a la Pescateria
- a la porta del Call
- a la Quartera
- a Sant Antoni de Vianes
- al Callet
- al cantó, devers Sant Antoni
- al costat de la font de Sant Antoni dels porcs
- al costat de les parets de l'hort del Carme
- al mercat del Fil
- al pes de la Palla, al front de la plaça
- al Sepulcre, vora la font
- als *lats* de l'església de Santa Eulàlia, davant l'obrador d'en Macià Costa, barber
- en el bordell antic

1.2.3. Davant un edifici concret de la Ciutat.

- davant el pes de la Palla
- davant l'església de Santa Creu, *en vers lo mur*
- davant la Cort dels Cònsols
- davant la llonja nova
- davant la portella de Sant Miquel
- davant Sant Jaume
- davant Sant Nicolau nou
- davant Santa Eulàlia
- davant Santa Margalida *per lo qual se va al bordell*

1.2.4. Davant la casa d'algú que se suposa ben conegut.

- davant l'alberg d'en Montpaó, notari
- davant l'alberg d'en Tarragona

1.2.5. En una illeta però indicant, potser, una altra casa com a referència o no.

- a la illa d'en Berenguer Descamps
- a la illa d'en Cavall
- a la illa de Guillem Ramon, davant l'hort del senyor Rei
- a la illa de la Glorieta
- a la illa de n'Arnau d'Espanya
- a la illa de Sant Nicolau vell
- a la illeta prop l'alberg qui fou d'en Pere Tornamira

1.2.6. En una determinada parròquia però donant algun detall de precisió toponímica.

- a la parròquia de Sant Jaume, *a les spatles de la Riera*
- a la parròquia de Sant Jaume, a la illa d'en Güells
- a la parròquia de Sant Jaume, a la illa d'en Miquel Bennàsser, prop la font del Sepulcre
- a la parròquia de Sant Jaume, prop la plaça de n'Antoni Tornamira
- a la parròquia de Sant Miquel, davant la síquia prop de Sant Antoni de Viana
- a la parròquia de Sant Miquel, *detràs la església de Senct Anthoni de Vianes*
- a la parròquia de Santa Clara, en el carrer dit Senyal del Peix, en el Socorrador
- a la parròquia de Santa Creu
- a la parròquia de Santa Creu, davant el porxo de la dita església
- a la parròquia de Santa Creu, en el carrer de les Filoses
- a la parròquia de Santa Eulàlia, darrera el forn del Temple
- a la parròquia de Santa Eulàlia, en el carrer de mossèn Pere Descatlar

- a la parròquia de Sant Miquel, en el carrer Major
- a la parròquia de Sant Nicolau, en el carrer de la Morera, prop la llonja dels genovesos
- a la parròquia de Sant Nicolau, prop la llonja dels genovesos
- a la parròquia de Santa Eulàlia, en el carrer dels Lluquets davant Sant Francesc
- a la parròquia de Santa Eulàlia, en el lloc de la Calatrava

1.2.7. Prop d'una altra casa que es pren com a referència.

- prop de l'alberg d'en Bernat Sagranada
- prop de l'alberg d'en Valentí

1.2.8. Darrera de.

- darrera l'hort del Carme vers la partida de Barcelona

2. Altres noms

Els noms els trobam a les fonts documentals més diverses i amb caràcter disseminat.⁴ Sobretot, són els nombrosos protocols notariaus, conservats a l'Arxiu del Regne de Mallorca, els que aporten més dades, en especial a l'hora de delimitar confrontants d'un immoble. Als carrers i places se'ls pot denominar amb un o més noms a la vegada fins al punt de provocar certa confusió per no haver una delimitació clara entre els diferents espais viaris i, és clar, una manca de rotulació que els fixaria: així, plaça del Temple o del pes de la Palla alhora.

Els noms referits a persones poden canviar en poc temps mentre que els relacionats amb alguna institució, de l'ordre que sigui, són més permanents. N'hi ha que s'esmenten amb formes distintes però, sens dubte, identifiquen el mateix indret. Es a dir, als documents pot aparèixer baix la forma de carrer o carreró com si de sinònims es tractàs.

Alguns noms no enregistrats en el llibre del *Censal* anterior, o alguna variant, i que hem pogut arregar per a la segona meitat del segle XV, a manera de complement de la nòmina, són:

2.1. Noms de carrers, carrerons, costes i travesses:

- carrer d'en Ballester o travessa d'en Ballester, prop del Mercadal
- carrer d'en Banyeres
- carrer d'en Besers
- carrer d'en Canet, prop de la Carnisseria d'avall
- carrer d'en Falibrell
- carrer d'en Pujols
- carrer d'en Tornamira
- carrer de l'Escudellaria
- carrer de l'església del Call
- carrer de Sant Joan de la mar
- carrer de Sant Llorenç
- carrer de Sant Salvador o de la Taverna Nova
- carrer de Sant Silvestre i Santa Coloma
- carrer de Santa Coloma
- carrer del bany d'en Granada
- carrer del bany d'en Renovard
- carrer del Call dels jueus a la portella d'en Fusser
- carrer del Call *olim judeorum*

⁴ Per aquest motiu hem prescindit d'indicar la procedència documental perquè són moltes les repeticions i per evitar una excessiva càrrega de notes.

- carrer de l'hospital, abans de Santa Magdalena
- carrer de la Bossaria
- carrer de la costa d'en Bennassar
- carrer de la costa d'en Brossa
- carrer de la costa de Sant Domingo
- carrer de la costa de Sant Miquel
- carrer de la davallada de Sant Domingo
- carrer de la gerreria d'en Granada
- carrer de la gerreria d'en Prunes
- carrer de la Mercè
- carrer de la Murada
- carrer de la partida de Barcelona
- carrer de la plaça de Santa Clara
- carrer de la Porta Pintada
- carrer de la Portella
- carrer de la Sabataria vella
- carrer de la Sinagoga
- carrer de la Tapineria
- carrer de la Taverna Nova
- carrer de la Terça Regla
- carrer de les Estores
- carrer de les Gerrerries
- carrer de les Torres
- carrer de mossèn Bach
- carrer de mossèn Capó
- carrer de mossèn Pere Catlar, abans del Sol
- carrer de mossèn Umbert, darrera Sant Francesc
- carrer de n'Amades
- carrer de Nostra Dona de Gràcia, abans de Sant Miquel
- carrer del Callet
- carrer del Fornet, *in vico* de la Torre de l'Amor
- carrer del forn d'en Candeler
- carrer del forn de vidre
- carrer del Port Fangós
- carrer del Temple
- carrer del Vent
- carrer del Vidre
- carrer dels Bunyols, prop de la pescataria
- carrer dels Corders de la Calatrava
- carrer dels Hostals, abans del Sortidor
- carrer dels Mariners
- carrer dels Mercaders
- carrer dels Oms de Santa Margalida
- carrer dels Proençals
- carrer dels Remolars
- carrer de l'hospital, altre temps de Santa Magdalena
- carrer Major de Sant Antoni
- carrer Major de Sant Joan de la Mar
- carrer Major que va de Sant Miquel a Santa Margalida
- carrer Major, davant la síquia de la Ciutat
- carrer Major públic del palau del rei
- carrer *qui non transit ab antiquo nuncupato* de Calafiguera, prop de les drassanes
- carreró d'en Salleres *qui non transit*
- carreró de na Rabau, prop de Santa Fe
- carreró dels Lluquets, davant Sant Francesc
- costa de la Seu. També nomenada costa del castell de l'Almudaina
- costa de mossèn Febrer
- costa de Sant Miquel

2.2. Noms de places.

- plaça del Gall
- plaça del Temple
- plaça d'en Martorell, notari
- plaça d'en Monçó
- plaça d'Es Born
- plaça davant el portal de Santa Fe
- plaça davant la Seu
- plaça de l'Abeurador
- plaça de l'Escudelleria vella
- plaça de l'església de la Mercè
- plaça de la Carnisseria davall
- plaça de la Cort o de les Corts
- plaça de Santa Magdalena
- plaça de sa Quartera
- plaça del Born
- plaça del Call. Altrament coneguda per placeta d'en Montçó
- plaça del Cuiram
- plaça del Gall
- plaça del Mercadal
- plaça del Mercat. Era una altra denominació de la plaça del Fil
- plaça del Mirador
- plaça del Moll
- plaça del Peiró, fora la Porta de Sant Antoni
- plaça del pes de la Palla

- plaça de la Pedrera
- plaça de la Quartera
- plaça de les Gallines
- plaça de n'Antoni Tornamira
- plaça de Sant Andreu
- plaça de Sant Antoni també nomenada de Sant Antoni de la Porta o de Sant Antoniet de la Porta
- plaça de Sant Antoni de Pàdua que va al Socorrador
- plaça de Santa Caterina (pes de la Llenya)
- plaça de Santa Clara
- plaça del Temple
- plaça dels Corders, prop de l'hospital d'en Salelles
- plaça nova de Santa Eulàlia
- plaça *vulgariter* dita Lo Sortidor
- plaça on és la creu de l'església del Carme
- placeta de Sant Feliu
- placeta de Santa Creu, coneguda també com la de la font de Santa Creu
- plaça d'en Bernat Roig
- placeta d'en Martorell, notari

Compartint unes conegudes paraules d'Enric Moreu-Rey hem de reafirmar que *els topònims urbans reflecteixen no solament la geografia -el relleu i la constitució del terreny on s'assentà l'aglomeració estudiada, la hidrografia, la vegetació- sinó de més, els resultats de l'acció de l'home sobre el dit espai: les estructures i formes de l'aglomeració i de les seves parts; el seu aprofitament urbà civil, tant com l'estratègic; la trama de serveis de tota mena i entre ells els transports i les comunicacions, el subministre de l'aigua; el significat econòmic dels barris; les funcions socials tals com la dedicació a les pràctiques religioses, a la cultura, o simplement al lleure, dels diferents components urbans, amb preeminència en la localització del comerç i dels oficis o indústries; el rastre de possessions i propietaris; i la traça variada d'esdeveniments passats polítics, econòmics o purament anecdòtics.*⁵

Efectivament, darrera un topònim hi ha qualque cosa més que un simple nom. El seu conjunt integra una part destacada del patrimoni cultural. Un patrimoni cultural que cal conèixer i, sempre que sia possible, salvaguardar.

RESUMEN

En el presente artículo se ofrece una relación de topónimos urbanos: calles y plazas de la Ciudad de Mallorca en la segunda mitad del S. XV. En la documentación habitual no consta este tipo de relación de nombres de calles o plazas a manera de repertorio, en cambio la identificación normal se hace en base al manzanario (illa o illeta). Así se completa una interesante relación toponímica de la ciudad.

ABSTRACT

This article contains a list of urban place names, including the names of streets and squares, in the City of Majorca during the second half of the 15th century. In ordinary documents, this type of repertory of names of streets or squares cannot normally be found, because usually the block of buildings was used, instead, for the purposes of identification. This is therefore an interesting list of the city's toponyms.